

**ABDUSAMAD BOBOXO'JAYEV VA SHOH MAHMUD G'OZIYNING
1958-YILGI ARXIV SUHBATI TAHLILI**

Muallif: Abdullayev Botir Jabbor o'g'li.

O'zbekiston Markaziy Davlat Arxivida saqlanayotgan Abdusamad Boboxo'jayev shaxsiy fondi (F. № 2850, Op. № 1, D. № 160) Markaziy Osiyo va Afg'oniston tarixini o'rganishda noyob manbani tashkil etadi. 1958-yil 12-aprel kuni Qobul shahrida Afg'oniston armiyasi bosh qo'mondoni, oliy martabali marshal Shoh Mahmudxon G'oziy bilan o'tkazilgan suhbatda mustaqillik uchun kurash, urush frontlari, siyosiy va harbiy jarayonlar chuqur tahlil qilinadi. Bu suhbatdan olingan ma'lumotlar Afg'onistonning o'z suverenitetini himoya qilish yo'lida amalga oshirgan harakatlarini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

XX asr boshlarida Markaziy Osiyo va Afg'oniston hududi ko'plab siyosiy o'zgarishlarga guvoh bo'ldi. Ayniqsa, Afg'onistonning mustaqillik yo'lida olib borgan kurashi mintaqada o'zining o'rni va ahamiyatini saqlab qoldi. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Sharqshunoslik instituti mudiri, tarixshunos olim Abdusamad Babaxo'jayev tomonidan 1958-yilda Qobulda Afg'oniston armiyasi oliy martabali bosh qo'mondoni Shoh Mahmud G'oziy bilan o'tkazilgan suhbat O'zbekiston Markaziy Davlat Arxivida saqlanib, tarixshunoslik uchun noyob manba hisoblanadi¹. Ushbu maqolada bu suhbat asosida ingliz-afg'on urushining sabablari, urushdagi harbiy harakatlar, milliy qahramonlarning roli va Sovet Ittifoqi bilan munosabatlar tahlil qilinadi.

Shoh Mahmud G'oziy 1958-yil 12-aprel kuni Abdusamad Babaxo'jayevga bergan javoblarida urushning boshlanish sabablari haqida shunday ta'kidlaydi:

“Buyuk Britaniya Afg'oniston mustaqilligini tan olish masalasida qat'iy pozitsiyada bo'lib, mamlakatimiz tomonidan yuborilgan nota rad etilgach, urush boshlangan. Afg'on hukumati mustaqillikni kuch bilan himoya qilishga qaror qilgan edi”².

Bu tarixiy voqea XIX asr oxirida Britaniya imperiyasi Hindiston hududidagi o'z pozitsiyasini mustahkamlash maqsadida Afg'oniston hududiy yaxlitligini cheklashga harakat qilganida boshlangan edi³. Habibulloxonning vafotidan so'ng, uning o'g'li Omonulloxon taxtga o'tirib, mustaqillik uchun kurashni davom ettirgan. Angliya bilan muzokaralar muvaffaqiyatsiz yakunlanganidan so'ng, Afg'oniston hududida keng harbiy harakatlar boshlandi. Urushda asosiy frontlar sifatida Xost, Argun, Vaziriston va Jadjiy frontlari ajratilgan edi. Shoh Mahmud G'oziy Jadjiy frontining bosh qo'mondoni bo'lib, bu frontdagi chidamlilik inglizlarning muzokaralar boshlashiga olib keldi⁴. Bu harbiy harakatlar, shuningdek, mustaqillik uchun kurashayotgan ofitserlar jasorati bilan ham ahamiyatlidir.

Shoh Mahmud G'oziy o'z suhbatida ayrim qahramonlarni alohida ta'kidlaydi:

“Nafaqadagi generallar Abdul Qayumxon va Pir Muhammadxon hali ham tirik va ular mustaqillik kurashida yorqin iz qoldirdi. Polkovniklar Zamindxon va G'olamxon ham o'z xizmatlari bilan ajralib turadi”⁵.

Shoh Mahmud G'oziy arxivdagi suhbatda Sovet Ittifoqining Afg'oniston mustaqilligini tan olgan birinchi davlat ekanini alohida ta'kidlaydi:

“Sovet Ittifoqi yangi tuzumni tan olib, Afg'onistonga iqtisodiy yordam ko'rsatdi va do'stona munosabatlarni rivojlantirdi”.

Bu fakt mintaqaviy siyosat tarixida muhim ahamiyatga ega bo'lib, Sovet-Afg'on munosabatlari hamkorlik va o'zaro hurmat asosida shakllanganini ko'rsatadi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham bu munosabatlarning strategik ahamiyati ta'kidlanadi⁶.

Abdusamad Babaxo'jayev nafaqat tarixshunos olim, balki Afg'oniston va Markaziy Osiyo tarixi sohasida yetakchi mutaxassis hisoblanadi. U o'zining aspirantura dissertatsiyasini "1917–1924 yillarda Afg'oniston va Buxoro

munosabatlari" mavzusida himoya qilgan, O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Sharqshunoslik institutida afg'on-fors bo'limi mudiri lavozimida faoliyat yuritgan⁹. Ushbu arxivdagi suhbatlarda Babaxo'jayevning savollari chuqur tarixiy bilimi va Afg'oniston madaniyati va siyosatiga bo'lgan qiziqishini ko'rsatadi. Uning tadqiqotlari orqali Afg'oniston tarixi yangi ilmiy nuqtai nazardan yoritildi.

O'zbekiston Markaziy Davlat Arxividagi 1958-yildagi suhbat – Shoh Mahmud G'oziy va Abdusamad Babaxo'jayevning tarixiy shaxslar sifatidagi o'zaro munosabatlari, ingliz-afg'on urushining sabab va oqibatlari, milliy qahramonlarning roli, hamda Sovet Ittifoqi bilan Afg'oniston munosabatlari haqidagi chuqur ma'lumotlar majmuasi hisoblanadi. Bu manba mintaqaning o'zaro tarixiy aloqalarini va mustaqillik kurashini o'rganishda bebaho ilmiy ahamiyatga ega.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning ta'kidlashicha:

“Tarixni chuqur o'rganish milliy g'ururimizni yanada oshiradi va kelajak avlod uchun mustahkam poydevor yaratadi”⁷.

Ushbu maqola bu fikrni tasdiqlaydi va tarixiy manbalarni milliy ongni rivojlantirish vositasi sifatida namoyish etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Markaziy Davlat Arxivi, F. № 2850, Op. № 1, D. № 160.
2. Shoh Mahmud G'oziy, 1958-yil 12 aprel suhbatlari.
3. Gregorian, V. (1969). *The Emergence of Modern Afghanistan*. Stanford University Press.
4. O'zbekiston Markaziy Davlat Arxivi, F. № 2850.
5. O'zbekiston Markaziy Davlat Arxivi, F. № 2850.
6. Babaxo'jayev, A. (1958). *Afg'oniston va Buxoro tarixi*. Toshkent.
7. Mirziyoyev, Sh. (2019). *Tarix va milliy o'zlik*. Toshkent.